

бједи над Турцима баш те године? Ја мислим да је то немогуће. Василијев запис у *Цетињском летопису* у коме је акценат на страдању, а не на побједи, никада не би могао послужити као основа за стварање легенде о великој црногорској побједи на Царевом лазу 1712. године. Тек други његови списи и *Историја о Черној Гори* пружили су богату основу за стварање легенде о Царевом лазу из 1712. године. Василије је већ створио ту легенду. Петру I Петровићу, састављачу пјесме „Царев лаз“, који је одлично познавао сву територију Црне Горе, није било тешко, на основу Василијеве *Историје* и других његових списа, саставити пјесму о великој и апсолутној црногорској побједи на Царевом лазу 1712. године. Прошао је вијек од 1712. до састављања пјесме „Царев лаз“. Збивање је лако било пренијети са једног на други догађај. Тек са пјесмом „Царев

лаз“ стала је и да се ствара традиција о легендарном Царевом лазу из 1712. године, чиме је историјски Царев лаз пао у забрав. Касније истраживачима на терену није било тешко пронаћи појединости које је племнска машта обилато допунила. Према томе, за основу легендарног Царевог лаза из 1712. године послужио је Царев лаз као историјски догађај из морејског рата. Тиме традиција није у основу повријеђена, јер Царев лаз није измишљен.

Вукчевићева књига писана је аматерски, али са великим амбицијама. Са унапријед утврђеном тезом, одбацујући све податке који су супротни његовом закључку и искривљујући многе да би доказао своју тезу, он не пружа никаква нова рјешења нити је и најмање допринио питању расвјетљавања турско-црногорског рата 1712. године.

Г. Станојевић

Саво Скоко, ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ 1913. Књига прва
Војно-историјски институт, Београд 1968, 440

О другом балканском рату писано је доста и у нашој и у страниј историографији. У југословенској историографији послје другог свјетског рата о другом балканском рату 1913. године највише је писано у склопу ширих обрада најновије историје југословенских народа, а посебно националне историје македонског народа. Објављени су и посебни радови. Рат, међутим, није цјеловито обрађен. Зато постоји пуна оправданост за научну обраду овог важног историјског догађаја. Према томе, студија Сава Скока употпунила је осјетну празнину, не само у југословенској историографији него и у балканској.

Други балкански рат биће обрађен у двије књиге. Прва књига је већ изишла из штампе. Подијељена је на 10 глава, а у ствари има два дијела.

Студија је написана на основу врло бројне и свестране литературе, као и прворазредних историјских извора, некоришћених у ра-

нијим радовима о овом питању. Али, није само у томе вриједност ове књиге. Њене добре стране састоје се у прилазу проблемима, методу њихове обраде извођењу закључака.

Аутор је указао на војногеографску и геополитичку осјетљивост Балканског полуострва за велике силе, на њихове међусобне супротности у тежњи за превласт на Балкану. Документовано и синтетичком анализом изложена је конфронтација двију групација великих империјалистичких сила, а посебно Њемачке и Аустро-Угарске, с једне стране, и Русије, с друге стране. Политика великих сила на Балкану обрађена је у склопу њихове међусобне борбе за нову подјелу свијета. С правом аутор закључује да је политика великих сила на Балкану у предвечерју првог свјетског рата представљала велику опасност за неометан национални, демократски и политички развитак балканских држава и националноослободилачку борбу бал-

канских народа под турском влашћу.

Највећу опасност за балканске народе, међутим, пердстављале су силе Тројног савеза, у првом реду Аустро-Угарска, јер је тежила потпуном поробљавању балканских народа. Са посебном пажњом обрађена је политика Аустро-Угарске, која је свим силама радила, било јавно или тајно, да разбије балкански савез који је представљао најјачу брану њеном империјалистичком продору на исток. Исто тако документовано је указано у којој су мјери мале балканске државе зависиле политички и економски од великих сила и у којој су мјери оне водиле своју политику под њиховим утицајем.

Поклоњена је пуна пажња и стварању Балканског савеза. Ономе који је мање упознат са овим проблемом биће јасно у каквим се тешкоћама рађао Балкански савез. О стварању Балканског савеза аутор каже: „Он је био резултат национално-ослободилачких тежњи балканских народа и настојање њихових буржоазија да прошире своја национална тржишта, али као резултат политичких комбинација сила Тројног споразума (Енглеске, Француске, Русије); посебно руске дипломатије. Он је показао да у јединству балканских народа лежи значајна снага“. С друге стране, аутор указује да су се од првог дана постојања Савеза у њему криле клице неспоразума, које ће довести до његовог распада. Даље аутор износи да су клице неспоразума лежале у супротностима балканских буржоазија око подјеле Македоније, и да су те супротности користиле дипломатије Тројног савеза и гурале балканске државе у међусобни рат. Своју политичку активност на разбијању Балканског савеза силе Тројног савеза нарочито су развиле у Бугарској, јер су бугарски двор и владајући кругови, стално показивали спремност да се ставе у отворену службу најснажнијих империјалистичких сила — Њемачке и Аустро-Угарске.

Поред постигнутог јединства међу балканским државама и комбинаиса о подјели Македоније и

других територија, Скоко указује да су савезници различито гледани на споразум и да нико од њих границе утврђене споразумом није сматрао дефинитивним. За Србију Савез је имао бити антитурски и антиаустроугарски, а за Бугарску само антитурски. Нарочито су били велики апетити бугарске буржоазије, која је тежила за реализовањем одредаба у неповрат минулог санстефанског мира. Због тога је већ у првој етапи балканског рата, дошло до заостравања односа између владајућих кругова Србије, Бугарске и Грчке око подјеле Македоније, која је била стални камен спотицања међу савезницима. Аутор с правом каже да су прве велике битке показале не само снагу и високе ратничке квалитете војске балканских савезника него и дубоке унутрашње противрјечности међу савезницима. Јер, са првим војним успјесима јављају се и опасне пукотине на згради Савеза, које је условило постављање питања о подјели ослобођених територија. Супротности међу савезницима у току рата обрађене су у склопу политике великих сила које настоје да резултате балканског рата искористе у своје циљеве и тако том питању дају карактер европског питања.

Изукрштане супротности међу буржоазијама балканских монархија, као и дипломатија европских сила око проблема на Балкану насталих поразом Турске, а који су скупа довели до другог балканског рата, освијетљене су новим чињеницама и најпотпуније обрађени у овој студији.

И поред тога што су се најекстремнији дјелови бугарске буржоазије, окупљени око бугарског двора, које је у рат гурала Аустро-Угарска, показали најагресивнији и отпочели рат, Скоко истиче да историјску одговорност за други балкански рат сноси влада Србије на челу са Пашићем, јер није признавала индивидуалност Македонаца и није хтјела да призна аутономију Македоније.

У склопу ондашњих догађаја и познатих противрјечности на Балкану аутор је одразио и борбу македонског народа за свој нацио-

нални и политички развитак. Указао је на борбу напредних снага у Србији и Бугарској да се избјегне рат између ова два мала словенска народа, у чему се у првом реду истиче Социјалдемократија Србије и Бугарске.

Аутор узгред говори и о неким другим компонентама које се не могу мимоићи, као на примјер о историјском праву на које су се позивали не само водећи кругови балканских држава него и народ. Чини нам се да се о значају историјског права и историцизма у формирању мњења код балканских народа могло нешто више и одређеније рећи. Такође, у књизи се понегдје сусрета политички рјечник, па се тако понекад добија утисак о противрјечним ставовима аутора. Напокон, сматрамо да је аутор могао нешто више рећи и о Црној Гори приликом обраде појединих питања.

У другом дијелу књиге, који садржи три главе (око 115 страница), обрађене су војне припреме држава учесница у рату; њихове оружане снаге, организација вој-

ске, војно-територијална подјела командовања, систем попуне, систем снабдијевања, формације, наоружање, доктрина, систем спремања кадрова и обуке. Пошто су организација, формација и доктрина српске војске обрађени у књизи *Први балкански рат 1912. и 1913. године*, аутор је обрадио само најбитније елементе ових питања, али је зато много детаљније обрађена бугарска војска. Затим, изложени су: географско-стратегичко разматрање српско-бугарског ратишта, ратни планови и развој концентрације војске зарађених страна. Ова су питања потребна не само војној науци, него и сваком оном који жели да се упозна са карактером војске зарађених држава. Тим прије што су ова питања у нашој ранијој војној историографији занемарена или штуро обрађена. Сматрамо да је аутор требао рећи нешто и о карактеру црногорске војске, пошто је у рату у саставу српске војске учествовала и црногорска дивизија од око 12 хиљада људи.

Новица Ракочевић